

szeretetésén, neveltjéhez való helyes társas vonatkozásán épül fel a gyermeknek a közösségi életbe való behelyezkedése. Elmondhatjuk, hogy a serdüléskori válság az a légsúlymérő, amely az addigi nevelés eredményét megmutatja.

A kultúrnépek körében a nemi érés és a házasodás közé a szorosabb értelemben vett *emberi érés* és a *hivatásra nevelődés* életszakasza iktatódik be. Mégpedig egyéni, nem általánosítható befolyással. Meg kell csillogtatnunk növendékünk előtt az érettség kívánatos ideálját. Meg kell éreztetnünk, hogy az élet boldogsága a feladatok szolgálatába állított természetes erőgyakorlás. A nevelés ezen a látszólagos külön területen is nem egyéb, mint önnevelésre serkentés, atmoszféra-adás. A nevelő megértése, példaadása itt mindenekfölött döntő. Legfőbb kötelessége a segíteni akarás az emberi természet nyomorúságán.

Ez elméleti alapvetés után szerzőnk művének nagyobb részében, tárcaszerű fejezetekben, rendkívül tanulságos és élvezetesen megírt kazuisztikát ad. Valamennyi kórtörténet és kezelési eredmény azt bizonyítja, hogy az élethelyzete és életcélja a valóban döntő tényező nemi életsorsa alakulásában.

Meg kell említenünk, hogy szerzőnk minden alkalmat megragad arra, hogy felhívja figyelmünket mesterének, Leonhard Seif müncheni professzornak pszichoterápiái tanításaira. Seifnek *Wege der Erziehungshilfe* c. műve (Lehmann-Verlag, München) csakugyan egyike az idevágó irodalom legkitűnőbb termékeinek.¹

Kováts Gyula.

Walter W. G. Fischer: Erzieher. Zeugnisse bedeutender Deutscher über ihre Lehrer. Karlsbad und Leipzig. 1942. Adam Kraft-Verlag 8-r., 342 lap.

Mindannyiunknak vannak leggyakrabban kellemes és hálás, néha-néha azonban kezdőzötlen emlékeink, és ítéletünk egykori tanítóinkról és tanárainkról. Többnyire ezek az emlékek azok az erők, melyek a laikusnak a maga iskolájáról, sőt gyakran az egész pedagógiáról való nézeteit, felfogását alakítják. Nem mindannyian vagyunk abban a helyzetben vagy kedvben, hogy ezeket az emlékeket és nézeteket s a bennük foglalt ítéletet írásban följegyezzük s pedagógiai dokumentumként átadjuk az utókornak. Pedig az ilyen följegyzésekből, — bárkitől származnak is — mindig kort és embereket jellemző adatok és megállapítások s bőséges pedagógiai és pedagógia-történeti tanulságok kerekedhetnek ki. Még inkább áll ez olyan följegyzésekre, melyek az életben s a történelemben kiváló személyiségek emlékezéseiből fakadnak: gyakran életüket ismeretlenségben töltött, a nagyvilág szélesebb körei, sőt a pedagógiai világ szűkebb köre előtt is rejtve maradt jeles gyakorlati pedagógusokról, tanítókról és tanárokról szólnak, sokszor művészi toll erejével.

Szerencsés ötlet vezette tehát az előttünk levő könyv szerkesztőjét, mikor jeles férfiaknak tanítóikról, nevelőikről, szóló följegyzéseit, emlékezéseit, jellemzéseit, mintegy 80 kiváló német embernek nyilatkozatait 138 pedagógusról egy kötetbe gyűjtötte, kiszemelve eredeti forrásaiból a legjellemzőbb részleteket.

A könyv a maga egészében azonban sokkal több egyszerű, szokványos gyűjteménynél, antológiánál, vagy kresztomatiánál. Amit politikusok, költők és írók, tudósok és katonák tanulóéveikről itt elbeszélnek, tele van étellel, pazar képe a német lélek gazdagságának; valósággal a német nevelők egységes történetévé s így a német művelődés- és szellemtörténet egy szakaszává

¹ Ismertetését l. a Magyar Paedagogia 1941. évf. 5. füzetében.

lesz. Az olvasó pedig, aki e könyvet, tárgyától megkapva, lelkesedéssel és elragadtatással — itt-ott jóízű mosollyal — olvassa, elcsodálkozva ismeri föl, mint lesz előtte egyszeriben világossá, hogy mi volt a német iskola, mit jelentett és mit jelent ma is a németiség számára.

Az előttünk lévő könyvből kitérünk, amire mint Kurt Kluge nyilatkozataira a szerkesztő W. Fischer is hivatkozik, hogy »az iskolamesternek csak a jövőre adhatna igazán hálát, ha legnagyobb teljesítménye nem épen — az ismeretlen iskolamester volna«, vagyis ha a tanító nem elégednék meg természetesen munkájának benső, erkölcsi sikerével és értékével, és külső elismerésre is vágódnék.

Igy lett hát e gyűjtemény mindenekelőtt az ismeretlenség homályában élő tanító könyvévé, mert hiszen még kiváló tudósok és művészek is, kik valamikor iskolánál működtek, mint »tanítók« többnyire az »ismeretlen« iskolamesterek nagy hadseregéhez tartoztak.

Ha figyelmesen végiglapozzuk e kötetet s itt-ott elmerülve a szebbnél szebb vallomásokban, olvasgatunk benne, az egybegyűjtött emlékezések egész tömegéből úgy két föl-előttünk a német tanító és tanár, mint tanítványainak ifjúkori barátja, mint erős férfiú, ki bölcsen és erejében bízva, seregeinek valódi uraként vezeti az ifjúságot. Nagy embereknek nyilatkozataiból újra meg újra megerősítést nyer az a magasztos alapelv: Tanítóként élni, nevelni azt jelenti: mindenekelőtt embernek lenni! Ebben mutatkozik meg leginkább, hogy a német nevelő hivatalán kívül mit tett a kultúráért s meglátjuk, hogy a tanító és a tanítvány közti eszményi szövetség milyen gyümölcsöket hozhat. Az emlékezések és vallomások során föl-fölcsillanó humor és mosoly közepette azonban érintik ez írások a tanítói hivatásnak azt a tragikumát is, hogy a tanító, mikor lelkének javait föltárja növendékei előtt, gyakran sejteti, hogy tanítványai közül hol egyik, hol másik könnyed szárnyalással majd messze elhagyja őt s elszáll ő fölötte a szelíemnek új, eddig elzárt területeire.

A gyűjtemény gazdagsága szinte határtalan. Örömmel, lelkesedve olvassuk a sok emlékező nyilatkozat között a németiség legnagyobb szellemének, így a költők és írók közül pl. Fr. Schillernek, J. H. Vossnak, E. M. Arndtnak, Hoffmann von Fallerslebennek, Fr. Hebbelnek, E. Geibelnek, Th. Fontanenak, F. Dahnnak, E. von Wildenbruchnak, M. Halbenak, P. Roseggernek és sok másnak, a filozófusok, történet- és természettudósok közül többek között L. Rankenak, W. Siemensnek, W. H. Riehlnek, W. Wundtnak, H. v. Treitschkenek, U. v. Wilamowitz-Moellendorfnak, R. Haymnak, W. Ostwaldnak, a politikusok és államférfiak közül más személyiségeken kívül nem kisebbnek, mint A. Hitlernek, egy-két nagy hadvezérnek, mint P. Hindenburgnak és K. Litzmannak, sajnos igen kevés művésznek s néhánynak, kik maguk is tanárok és tudós pedagógus-írók voltak, mint

Fr. Paulsennék, G. Uhlignak, J. R. Haarhausnak színes és írói személyiségüknél fogva is érdekes emlékezéseit egykori tanítóikról és tanáraikról. Mily kár, hogy a legnagyobb német szellemek egyikének, Goethének ebbe a körbe vágó emlékezései szűkszavúságuk miatt nem voltak felhasználhatók a gyűjteményben. Annál fölemelőbbek azonban a mai napok egyik óriásának, a német Führernek ihletett és kegyeletes sorai L. Poetschról, a linzi történelemtanáróról, melyek a tanárnak és volt tanítványának magas erkölcsi színvonalán kívül a nevelői hatásnak egy fényes példáját is illusztrálják.

W. Fischer gazdag gyűjteménye, melyről szólunk, azonban egyúttal a tanítványok könyve is. Különleges élvezet Németország szellemi és hadi hőseit ott látni az iskolapadokban ülve, komoly törekvések között, gyakran aranyos humor hangulatában. A tanító és tanár képe mellett fölkél előttünk a nagy tanítvány alakja is, mikor a közvetlen visszaemlékezés prizmáján át az eddiginél emberileg sokkal közelebb látjuk magunkhoz egy-egy kiváló személyiségnek, sőt néha mint pl. többek között J. B. Basedownak és A. H. Franckenak, I. G. Herdernek és Fr. Fröbelnek vagy akár magának J. H. Pestalozzinak, az egyetemes embernevelés apostolának esetében, világhírű pedagógussá fejlődött egykori tanulónak ifjúkori jellemét.

Rendkívül érdekes pl. a nagy Friedrich Fröbel egyéniségének rajza unokaöccse Julius Fröbel emlékezéseinek megvilágításában, különösen mikor, mint nagybátyja újonnan alapított griesheimi, majd keilhau nevelőintézetének egykori tanítványa, azt vázolja, hogy Fröbel Frigyes miként hozta, a mai eljárással szemben, növendékeit sokkal szorosabb kapcsolatba a természettel s e tekintetben következőleg jellemzi hires nagybátyjának szinte a különöségig menő eljárását: »A nevelőintézet székhelyének elvileg falun kellett lennie s mentesnek a városi élet minden befolyásától. Idegenkedése e tekintetben annyira ment, hogy a növendékeknek tanítóik vezetése alatt évenként rendezett gyalogos nagy kirándulásain a városokat, amennyire lehetett, mellőzniök kellett s néha a szó szoros értelmében elkerülni, mintha pestis dúlna bennük.« Pompás képből rajzolja meg a továbbiakban a városokból jött nevelőintézetbeli gyermekeknek teljes elmerülését mezőgazdasági teendőkben s ennek folytán valóságos elfalusiasodását.

Ezen a találmásra kiragadott példán kívül számos más, hasonló közvetlenséggel jellemző részlet teszi nemcsak gazdaggá a gyűjtemény anyagát, hanem pedagógiai tanulságaiban jelentőssé és művelődéstörténetileg értékessé is. De érdekes e változatos emlékezések során a nagy pedagógiai eszmények hatását is felbukkanni látni itt-ott egy-egy elbeszélés vagy fejtegetés foralán. E tekintetben csak egy hasonló tárgyú, szintén igen becses gyűjteményt ismerünk még a pedagógiai irodalomban s ez Julius Ziehennek 1912-ben megjelent *Aus der Studienzeit* c. könyve (Berlin, 1912. Weidmanns Buchhandlung, 8-r., 542 l.), melynek alcíme, »Ein Quellenbuch zur Geschichte des deutschen Universitätsunterrichtes in der neueren Zeit aus autobiographischen Zeugnissen«, jelzi tartalmát és célzatát. Mindkét gyűjtemény, de főképen ez a nagy tanárokról s még nagyobb tanítványokról szóló újabb könyv megérdemli, hogy az érettebb és érdeklődő ifjúságnak is kezébe jusson, melynek ugyanannyi becses tanulságot nyújthat, mint a meglett koruaknak.

Mi a magunk részéről a legnagyobb érdeklődéssel forgattuk és olvastuk, és folyóiratunk olvasóinak is melegen ajánljuk figyelmébe e tanulságos gyűjteményt.

Gyulai Agost.

Jean Piaget et Alina Szeminska: La Genèse du nombre chez l'enfant. (Collection d'actualité pédagogique). Neuchâtel et Paris. 1941. 8-r., 310 l.

Gyermeklélektani monografia szigorúan tudományos kísérleti alapon. A nagynevű tudósnak hét munkatárssal (köztük 6 nő), készült hatalmas tanulmánya, mely felöleli a tárgyra vonatkozó előző munkákat és kísérleteket és első sorban azokat érdeklí, akik idevágó kutatásokkal foglalkoznak.